

ZDRAVOTNĚ POSTIŽENÍ VE VĚZNICÍCH HANDICAPPED PEOPLE IN PRISONS

Lubomír Bajcura

Generální ředitelství Vězeňské služby České republiky, Praha

Summary

Conditions for the execution of detention and punishment of handicapped prisoners currently respect special needs of immobile people and persons with sight and hearing involvements. This group of prisoners is not large, but handling with them is very tedious and it calls for individual attitude, determination of the type of the health involvement and classification of each particular prisoner depending on criminology criteria. Results of research mapping the currently existing situation throughout the Czech Republic make it possible to compare health and criminology characteristics of handicapped prisoners.

Key words: handicapped prisoners – violent crimes – offences against property – offender age

Souhrn

Podmínky pro výkon vazby a výkon trestu zdravotně postižených vězňů v současné době respektují zvláštní potřeby imobilních, zrakově a sluchově handicapovaných osob. Přestože tato skupina vězňů není velká, zacházení s nimi je velmi náročné, vyžaduje individuální přístup, určení typu zdravotního postižení a začlenění konkrétního pachatele podle kriminologických hledisek. Výsledky sondy, která mapuje momentální situaci na celém území České republiky, umožňují porovnání zdravotních a kriminologických charakteristik handicapovaných vězňů.

Klíčová slova: handicapovaní vězni – násilné trestné činy – majetkové trestné činy – věk pachatele

ÚVOD

Ke dni 1. září 2005 bylo ve všech věznicích a vazebních věznicích v České republice celkem 62 zdravotně postižených, z toho 8 tělesně postižených (vozičkářů), 16 zrakově postižených a 38 sluchově postižených. Na základě průzkumu momentálního stavu ve věznicích jsou dále uvedeny podrobnější charakteristiky těchto specifických skupin vězňů.

VĚZNĚNÉ OSOBY S PORUCHAMI ZRAKU

Míra poškození zraku

V souboru bylo celkem 16 osob s vážnými poruchami zraku, z toho dva muži byli prakticky nevidomí. V této skupině byli také dva muži, kteří měli funkční pouze jedno oko.

Věk zrakově postižených osob

Nejstaršímu bylo 58 let, nejmladšímu 21 let, průměrný věk zrakově postižených vězňů činil 40 let.

Míra recidivy zrakově postižených osob

Zrakově postižení byli v minulosti v průměru

3,5krát odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, pouze třetina z nich vykonávala nepodmíněný trest odnětí svobody poprvé.

Charakter trestné činnosti spáchané zrakově postiženými:

a) Pachatelé násilné trestné činnosti

Polovinu, tj. 8 osob zrakově postižených odsouzených, tvořili pachatelé násilné trestné činnosti, z nichž 2 byli pachateli vražd spáchaných za použití nelegálně držených střelných zbraní, dále se jednalo o trestné činy loupeže a ublížení na zdraví. Nejzávažnějších trestných činů, chladně naplánovaných ze zřejmě zjištěných motivů, se v této skupině dopouštěli zkušení zločinci starší 55 let, z nichž jeden byl dříve 10krát ve výkonu trestu odnětí svobody.

b) Pachatelé majetkově orientované trestné činnosti

Druhou skupinu, 37,5 % zrakově postižených, tvořili pachatelé, kteří se nedopustili trestných činů spojených s bezprostředním napadením jiných osob (fyzicky nebo se zbraní). Dopustili

se krádeží (drobných, rozsáhlých i opakovaných), vloupání do bytů, podvodů a úvěrových podvodů. Ve skupině byli poněkud mladší pachatelé, jejich průměrný věk činil 37 let, také míra jejich recidivy byla nižší než v první skupině, odsouzení vykonávali v pořadí maximálně čtvrtý nepodmíněný trest odnětí svobody.

c) Pachatelé ostatní trestné činnosti:

Třetí skupinu, 12,5 % zrakově postižených odsouzených, tvořili pachatelé ostatní trestné činnosti různého druhu, např. znásilnění osoby mladší 15 let, výtržnictví atd.

OSOBY S PORUCHAMI SLUCHU

Míra poškození sluchu

V souboru bylo celkem 38 osob s vážnými poruchami sluchu, z toho dva muži byli neslyšící.

Věk sluchově postižených osob

Nejstaršímu bylo 60 let, nejmladšímu 26 let, průměrný věk sluchově postižených vězňů činil 41 let.

Míra recidivy sluchově postižených osob

Sluchově postižení byli v minulosti v průměru 3krát odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jeden muž vykonával dokonce svůj osmý nepodmíněný trest odnětí svobody, prvotrestaných bylo 54 %.

Charakter trestné činnosti spáchané sluchově postiženými:

a) Pachatelé násilné trestné činnosti

Přibližně 62 % sluchově postižených odsouzených bylo pachateli násilné trestné činnosti. Z toho 31 % tvořili pachatelé vražd, z nichž jen čtvrtinu spáchali recidivisté, všichni však byli starší než 30 let. Dále byla v této skupině registrována četná loupežná přepadení, ublížení na zdraví a vydírání.

b) Pachatelé majetkově orientované trestné činnosti

Druhou skupinu, přibližně 33 % sluchově postižených, tvořili pachatelé krádeží, vloupání do bytů, podvodů, zpronevřer a poškozování cizích věcí. Současně se však tito pachatelé dopouštěli také zanedbání povinné výživy, ohrožování mravní výchovy mládeže, maření výkonu soudního rozhodnutí atd., což je charakteristické pro osoby žijící společensky nepřizpůsobivým životem. Věkově spadali členové této skupiny většinou do kategorie nad 40 let věku.

c) Pachatelé ostatní trestné činnosti

Třetí skupinu, přibližně 5 % sluchově postiže-

ných odsouzených, tvořili pachatelé ostatní trestné činnosti různého druhu, např. znásilnění osoby mladší 15 let. Také v této skupině převažovali recidivisté.

OSOBY TĚLESNĚ POSTIŽENÉ - IMOBILNÍ

Míra tělesného postižení

Ve věznicích se v současné době nachází větší počet tělesně postižených, z nichž mnozí mají omezenou pracovní schopnost nebo plný invalidní důchod. Pro účely srovnání základních charakteristických rysů této skupiny odsouzených volíme užší výběr, a to pouze osoby neschopné samostatné chůze, při pohybu odkázané na invalidní vozík a pomoc jiných osob, ve věznicích jsou označováni jedním slovem jako vozíčkáři nebo imobilní. Ke dni 1. září 2005 bylo v českých věznicích celkem 7 imobilních odsouzených.

Věk imobilních osob

Nejstaršímu ze sedmi vozíčkářů bylo 60 let, nejmladšímu 45 let.

Míra recidivy imobilních odsouzených

Odsouzení vozíčkáři byli v minulosti v průměru 7,9krát odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, jeden muž vykonával dokonce svůj dvanáctý nepodmíněný trest odnětí svobody, prvotrestaný byl z této skupiny pouze jeden.

Charakter trestné činnosti spáchané tělesně postiženými

a) Pachatelé násilné trestné činnosti

Pachateli násilné trestné činnosti byli 4 imobilní odsouzení, tj. 57 %, ve výčtu jejich trestné činnosti se objevovaly vraždy, nebo podíl na organizování vražd, loupeže, nedovolené ozbrojování atd.

b) Pachatelé majetkově orientované trestné činnosti

Dva imobilní vězni, tj. 29 %, se v minulosti dopustili krádeží, vloupání do bytů, podvodů, zpronevřer a poškozování cizích práv.

c) Pachatelé ostatní trestné činnosti

Pouze jeden imobilní vězeň, tj. 14 %, vykonával trest za maření výkonu soudního rozhodnutí.

KOMENTÁŘ KE ZJIŠTĚNÝM ÚDAJŮM

Příčiny zájmu o zkoumanou skupinu vězňů

Výše uvedený soubor dat o zdravotně postižených věznicích je v naší literatuře prvním pokusem o zmapování charakteristických rysů a zvláštností této specifické skupiny.

Ve srovnání s celkovým počtem vězňů, který v září 2005 v České republice přesahoval 19 tisíc osob, se může jevit skupina 62 zdravotně postižených vězňů jako nepatrná a nevýznamná. Avšak jedním ze základních koncepčních cílů Vězeňské služby ČR je snaha zajistit pro všechny specifické skupiny vězňů podmínky, které by svou kvalitou odpovídaly podmínkám a životní úrovni, v jakých by tyto osoby běžně žily, kdyby se neocitly ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody.

Zacházení s handicapovanými s sebou přináší velkou zátěž na odbornou připravenost personálu. Někteří zrakově postižení vězni se teprve ve věznici učí Braillovo písmo. Neslyšící vězni většinou neovládají znakovou řeč. To komplikuje komunikaci s personálem. V některých případech lze komunikační problémy řešit pomocí externích specialistů v oboru oftalmopedie a surdopedie, ale z dlouhodobého hlediska bude prospěšnější uvažovat o možnosti, aby vybraní zaměstnanci Vězeňské služby ČR absolvovali přípravu v oblasti komunikace s neslyšícími.

Např. z pardubické věznice známe neobvyklý případ odsouzeného, který se narodil jako neslyšící a mentálně postižený. Neuměl ani psát, ani neznal znakovou řeč. Vychovatelka se s ním domlouvala pomocí malování obrázků. Po roce stráveném s tímto handicapem ve výkonu trestu byl v r. 2005 podmíněně propuštěn.

Zacházení s tělesně postiženým, nepohyblivým obviněným nebo odsouzeným přináší s sebou vždy určité komplikace, na které je personál Vězeňské služby České republiky připraven. Systémově se obecně řeší postupné budování bezbariérových přístupů a v řadě věznic a vazebních věznic je již nyní k dispozici veškeré technické vybavení, které umožňuje úspěšné zvládnutí tohoto problému. Každá vazební věznice je připravena na nástup vězně -vozičkáře do výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody. Tam, kde dosud nemají dostatečné vybavení, lze ovšem počítat s tím, že vozičkář bude během několika hodin či dnů přemístěn do vazební věznice nebo věznice, která je pro jeho pobyt lépe technicky vybavena.

Zacházení s handicapovanými v podmínkách věznice s sebou nepřináší jen technické komplikace. Vězni-vozičkáři jsou obvykle z hlediska psychologického velmi komplikované osobnosti. Někteří vyvažují omezení tělesného pohybu ovládnutím různých technik ovlivňování svého sociálního okolí, které tvoří spoluvězni, personál, příbuzní a další lidé. Mediálně nejznáměj-

ším tělesně postiženým vězňem byl „orlický vrah“ Karel Kopáč. Rok před uvězněním, ale již poté, co spáchal zločiny, za které byl později odsouzen, měl vážnou autonehodu a zůstal upoután na invalidní vozík. Ve vězení strávil šest let z patnácti, pak se oběsil.

Ubytovací prostory pro umístění imobilních vězňů osob, které pro pohyb potřebují vozíček, jsou upraveny ve Věznici Karviná, Věznici Kuřim a Věznici Pardubice. Ve Vazební věznici Praha-Pankrác, ve Vazební věznici Brno a Vazební věznici České Budějovice jsou upraveny prostory také pro obviněné ženy (Bajcura, 2005).

Pokus o zobecnění výsledků sběru dat o zdravotně postižených vězňích

Sběr dat o těchto vězňích, přestože byl nevelký svým rozsahem, umožňuje vyslovit některá zobecnění, o nichž lze (oporou pro tento úsudek jsou empirické poznatky specialistů z věznic) předpokládat, že by se dalšími, s patřičným odstupem času opakovanými výzkumy velmi pravděpodobně potvrdila.

U zdravotně postižených vězňů lze považovat za relativně stále tyto charakteristiky:

- a. jejich průměrný věk je vyšší než 40 let;
- b. převažují mezi nimi recidivisté, kteří si v minulosti odpykali v průměru 3 nebo více trestů odnětí svobody;
- c. u většiny z nich se zdravotní postižení rozvinulo až ve 3. nebo vyšším deceniu jejich věku;
- d. ve zkoumaném souboru je méně osob, které trpí zdravotním postižením od narození;
- e. vznik nebo rozvoj jejich zdravotního postižení souvisí v řadě případů s nezřízeným způsobem života, požíváním alkoholu nebo drog, zraněními z šarvátek běžných v sociálně deklasované společnosti, s automobilovými nehodami apod.;
- f. v mnoha případech trpí vězni kombinovaným postižením zraku, sluchu, pohybového aparátu, popřípadě se zároveň projevuje mentální postižení, psychopatické rysy apod.;
- g. vzhledem k vyššímu stáří se zdravotně postižení dopouštějí trestných činů spíše promyšleně než v afektu a jejich antisociální orientace je více zakotvena, což pak komplikuje zacházení s nimi ve věznici;
- h. násilné trestné činnosti se z těchto tří skupin nejvíce dopouštějí sluchově postižení;
- i. u imobilních se jedná spíše o násilné trestné činy spáchané v minulosti nebo nepřímý

- (o to nebezpečnější) podíl na násilné trestné činnosti organizované skupiny;
- j. u zrakově postižených je podíl násilné a nenásilné trestné činnosti vyrovnaný a vyplývá hlavně z typu osobnosti (zda přistupuje k dosahování nezákonných cílů spíše zjevně a agresivně za použití fyzické převahy, či

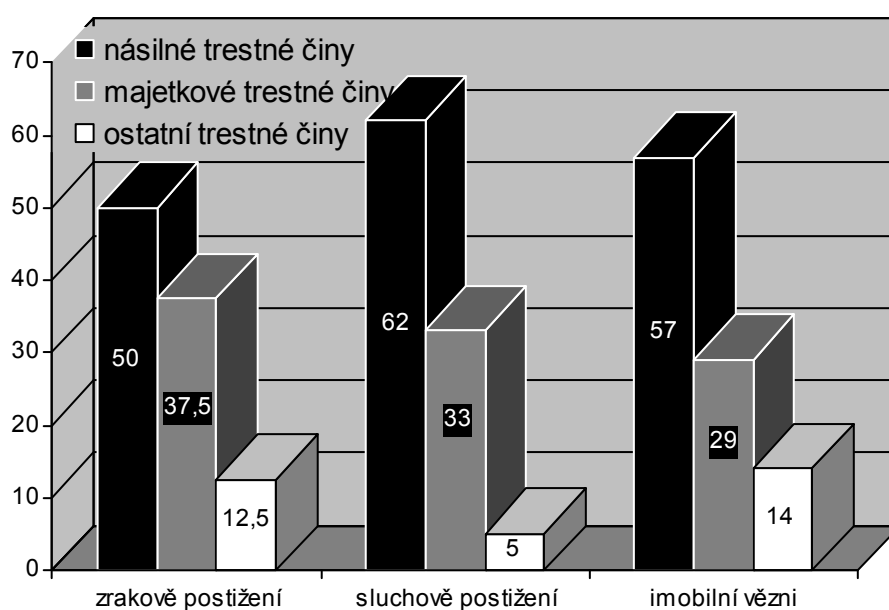
naopak potají bez přímého konfliktu s obětí trestné činnosti).

LITERATURA

1. Bajcura, L.: Vozíčkáři ve věznicích. České vězeňství 6/2005: 27, 2005.

PŘÍLOHA

Graf 1: Charakter trestné činnosti páchané zdravotně postiženými

Lubomír Bajcura
LBajcura@grvs.justice.cz